

**Міністерство освіти і науки України
Донбаська державна машинобудівна академія**

Історія України

**Плани семінарських занять
та методичні вказівки до них
(для студентів всіх спеціальностей)**

Затверджено
на засіданні методичної ради ДДМА
Протокол № від 2008 р.

Краматорськ 2008

УДК 94(477)
ББК 63.3 (4 Укр)
П 37

Плани семінарських занять та методичні вказівки до них з курсу «Історія України» для студентів всіх спеціальностей / Укл. : Алексєєв С. В., Ляшенко Є. П. – Краматорськ : ДДМА, 2008. – 36 с.

Включають тематику семінарських занять, літературу та методичні вказівки до вивчення курсу «Історія України».

Укладачі:

С. В. Алексєєв, доц.
Є. П. Ляшенко, доц.

Відп. за випуск

Т. В. Кудерська, доц.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Київська Русь.....	5
2 Польсько-литовська доба в історії України.....	8
3 Визвольна війна 1648-1654 рр. та становлення державності українсько-го народу.....	11
4 Україна у XVIII столітті.....	14
5 Національно-визвольний рух і утворення політичних партій в Україні (кінець XIX – поч. XX ст.).....	18
6 Україна в революціях 1917 року.....	23
7 Політична боротьба в Україні у 1918 – 1920 роках.....	26
8 Україна в роки другої світової війни (1939 – 1945 рр.).....	30
Література	34

ВСТУП

В умовах національно-державного будівництва значно зростає інтерес всіх верств населення, і в першу чергу – молоді, до історії свого народу. Вивчення історії України дає можливість майбутньому інженеру, економісту глибше усвідомити своє місце у навколишньому світі, виразніше відчуття значення своєї праці і знайти можливості для її удосконалення.

Плани семінарських занять та методичні вказівки до них підготовлені на основі нових підходів, з врахуванням праць видатних вчених-україністів, прогресивних вітчизняних та зарубіжних авторів, лідерів українських політичних партій.

Плани семінарських занять та методичні вказівки до них повинні допомогти студентам в організації самостійної роботи над курсом «Історія України», позбутися застарілих догм та стереотипів, що заважають об'єктивному висвітленню історії України та діяльності видатних історичних осіб.

Семінарські заняття проводяться з метою глибокого вивчення ключових проблем історії України, формування у студентів вміння аналізувати реальні соціально-історичні проблеми, навичок публічних виступів, ведення дискусій, а також контролю за засвоєнням студентами навчального матеріалу.

Для того, щоб робота на семінарських заняттях була цікавою і реально допомагала студентам засвоїти матеріал, до них слід систематично і якісно готуватися.

Підготовка до семінару розпочинається ще на лекції. Саме тут студент вперше знайомиться з логічною схемою курсу, найважливішими проблемами науки, одержує необхідні методичні вказівки. Лекції необхідно не тільки слухати, але й записувати основні положення. Далі підготовка до семінарських занять поділяється на ряд етапів:

- 1 Перш за все слід ознайомитися з планом семінару, з'ясувати питання для вивчення і підібрати літературу.
- 2 Потім треба вивчити лекційний матеріал, розділи з навчальної літератури.
- 3 До кожної теми треба засвоїти ряд понять та історичних дат. Для цього треба завести окремий зошит або виділити великі поля у конспекті лекцій та робочому зошиті для семінарів.

При вивченні курсу широко практикується реферативна форма роботи. Це передусім теми, які недостатньо висвітлені в історичній літературі («білі плями» історії), історичні портрети.

1 КИЇВСЬКА РУСЬ

План

- 1 Передумови виникнення державності у східних слов'ян. Норманська та антинорманська теорії походження державності Київської Русі.
- 2 Політичний устрій та соціальна організація Київської Русі.
- 3 Соціально-економічний розвиток Київської Русі.
- 4 Основні напрями зовнішньої політики Київської Русі. Прийняття християнства.

Поняття до теми

Нормани, монархія, віче, смерди, закупи, рядовичі, холопи, полюддя, соціально-економічні відносини, васальна залежність, натуральне виробництво, християнство.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України – К. : «Академвидав», 2005. - С. 40 - 78.
- 2 **Борисенко, В.** Курс української історії. – К. : Либідь, 1998. - С. 37-69.
- 3 **Дорошенко, Д.** Нарис історії України. Т.1. - К. : Глобус, 1991. - С. 37-48, 69-78.
- 4 Історія України / Під ред. Ю.Зайцева. – Львів : Світ, 1996. - С. 51-65.
- 5 **Рибалка, І.** Історія України. Ч. I. – Харків : Основа, 1994. - С.51-67.
- 6 Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С.50-74.
- 7 **Алексеев, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексеев, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С.26-39.
- 8 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.

Методичні вказівки

У IX ст. внаслідок довготривалого внутрішнього розвитку східнослов'янських племен склалася одна з самих великих держав середньовічної Європи – Русь. У зв'язку з тим, що центром цієї могутньої держави на протязі кількох століть був Київ, в історичній літературі вона отримала назву Київської Русі.

Приступаючи до вивчення першого питання, треба мати на увазі, що основним письмовим джерелом, яке висвітлює ранній період давньоруської держави, є літопис Нестора «Повість минулих літ».

За літописом, у східних слов'ян напередодні утворення держави існувало 14 великих союзів племен. Які племена проживали на території сучасної України? Чим вони займалися? Чому основну роль у становленні держави відіграло Полянське князівство? Відповідь на ці запитання можна знайти в посібниках (Дорошенко Д. Нарис історії України, т.1, с.34-35.; Рибалка І. Історія України: Курс лекцій, кн.1, с.51-54).

Питання про виникнення державності Русі пов'язане з призначенням варягів, відомих в Європі під іменами норманів або вікінгів. Відповідно до літопису північні слов'янські племена (словени, кривичі) та фінські (чудь, меря, весь) запросили у 862 р. варягів. Прийшли три брати: Рюрик, Сінеус, Трувор. Старший брат Рюрик поклав початок династії давньоруських князів, котрі з тих пір зветься Рюриковичами. Істориків, які повністю погоджуються з даними літопису, називають норманістами. Антинорманісти (М. Ломоносов, М. Грушевський, М. Костомаров) стверджують першочергову роль слов'ян у виникненні державності Русі. Суть цієї дискусії студент зможе з'ясувати з книг Дорошенка Д. Нарис історії України. т.1, с. 37-41, Бойка О. Історія України, с. 31-33, Рибалки І., с. 54.

Друге питання семінарського заняття треба почати з політичного розвитку Русі. Політичний устрій являє собою протирічну єдність різних тенденцій: князівська влада (монархічна), боярська дума (аристократична), збори міщан – віче (демократична). Князь мав повноту судової влади і судив згідно із зібранням законів «Руська правда» (див.: Дорошенко Д. Нарис історії України. Т.1, с. 69-71, Рибалка І., с. 58-60).

Хто допомагав Великому князю управляти державою? Які функції виконували дружина Великого князя, удільні князі, боярська дума, віче? Відповіді дивиться у Дорошенка Д., с.71-72; Рибалка І., с. 58-60.

Потім необхідно з'ясувати соціальну структуру давньоруського суспільства, інакше кажучи, з яких верств, категорій населення складалося суспільство Київської Русі. Хто входив до привілейованої верстви населення? Хто жив у селах і містах?

Третє питання про економічний розвиток Русі включає в себе багато питань: сільське господарство (землеробство, скотарство), промисли – полювання, рибна ловля, бджільництво, ремесло, торгівля, розвиток фео-

дального землеволодіння, міст (Дорошенко Д., с.73-76, Борисенко В., с. 61-67, Рибалка І., с. 64-67).

По четвертому питанню. Важливою ознакою держави є зовнішня політика. Основними напрямками зовнішньої політики були:

- 1) військові походи;
- 2) торгівельно-економічні зв'язки;
- 3) династичні браки;
- 4) культурні зв'язки.

На першому місці у зовнішній політиці Київської Русі була Візантія. Вивчаючи діяльність київських князів, зазначте на полях свого конспекту русько-візантійські відносини за вище написаним планом (див. Бойко О. Історія України., с.40 –43; Борисенко В. Курс української історії., с. 48-52; Дорошенко Д., с. 75).

Своєрідною віхою в розвитку держави та культури було прийняття християнства. Розглядаючи це питання слід звернути увагу на те, чому київські князі з усіх світових релігій обрали християнство? За яким обрядом охрестили східних слов'ян? Яку роль відіграло християнство у житті Київської Русі? Відповіді на ці запитання дивиться у Борисенко В. Курс української історії., с. 53-54; Дорошенко Д., т.1., с. 45-46; Рибалки І., кн.1, с.56-58.

Внаслідок вивчення теми студент повинен дійти певних висновків. По-перше, Київська Русь є результатом розвитку східних слов'ян. По-друге, перетворенню Київської Русі в єдину централізовану державу сприяли варяги з своєю військовою організацією. По-третє, Київська Русь була найбільшою і могутньою державою середньовічної Європи.

Контрольні питання

- 1 Де жили і чим займалися східні слов'яни?
- 2 Чому об'єднання південно-східних слов'янських племен відбулося навколо полян Києва?
- 3 Що таке держава? Назвіть її ознаки.
- 4 Намалюйте схему політичного устрою Київської Русі.
- 5 Які верстви населення проживали у Київській Русі і чим вони займалися?
- 6 Які галузі господарства були розвинуті на Русі?
- 7 З якими державами і чим торгувала Русь?
- 8 Що таке зовнішня політика? Назвіть її головні напрямки.
- 9 Які світові релігії ви знаєте? Що таке християнство?
- 10 Хто, коли і чому охрестив Київську Русь?

Теми рефератів

- 1 Перші Київські князі та їх політика.
- 2 Християнізація Руської держави.
- 3 Володимир як полководець та політик.

2 ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ДОБА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

План

- 1 Експансія Литви та Польщі на Україну. Кревська унія.
- 2 Укладення Люблінської унії. Утворення Речі Посполитої.
- 3 Соціально-економічні відносини на українських землях у складі Речі Посполитої.

Поняття до теми

Католицизм, унія, шляхта, магнати, станова система, Магдебурзьке право, фільварки, Литовський статут, сейм, уніатська церква.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України – К. : «Академвидав», 2005. - С. 95 - 121.
- 2 Історія України / Під ред. В. А. Смолія. – К. : Альтернатива, 1997. - С.57-76.
- 3 Історія України / Під ред. Ю. Зайцева. – Львів : Світ, 1996. - С. 85-105.
- 4 **Рибалка, І.** Історія України Ч. I. – Харків : Основа, 1995. - С.98-133.
- 5 **Субтельный, О.** Украина. История. – К. : Либідь, 1994. - С. 88-124.
- 6 Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С.93-131.
- 7 **Алексеев, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексеев, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С. 42-62.
- 8 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.

У XIV ст. історичні події розвивалися у несприятливому для України напрямку. Саме в період її політичного економічного та культурного занепаду почали підноситися її сусіди – Литва, Польща та Московія. Ці держави швидко розвивалися і їх звичайно приваблював той вакуум влади, що виник на півдні. Стародавній Київ знаходився у занепаді. Майже 80 років на цих землях панували монголо-татари, але хронічні чвари в Золотій Орді заважали монголо-татарам безпосередньо управляти цими землями.

Таким чином, починаючи вивчення першого питання, треба зрозуміти, що експансія Литви, а потім Польщі на українські землі мала певні історичні передумови, і Україна як би чекала свого наступного завойовника.

Розглядати процес експансії Литви та Польщі на українські землі треба у порівнянні. Спочатку треба пояснити які особливості мала литовська експансія на українські землі. Для цього треба дати відповіді на такі запитання : Чому захоплення литовцями українських земель не було жорстоким? Чому цей процес можна характеризувати як проникнення, включення, приєднання? Які ж були основні причини відносно легкого захоплення литовцями українських земель? Далі треба показати характерні відмінності польської експансії на українські землі. Які цілі мала польська експансія? Які соціальні сили підтримували короля Польщі у просуванні на схід? Далі треба підкреслити, що для поляків захоплення українських земель не відбувалося так легко, як для литовців. Литовці же становили велику загрозу польським намірам в Галичині та на Волині. Тому починається польсько-литовська війна, яка тривала понад 20 років.

З врегулюванням галицького конфлікту провідні політики Польщі та Литви зрозуміли, що їх об'єднують важливі спільні інтереси. Які ж це були інтереси? В цей момент магнати Південно-Східної Польщі висунули несподівану пропозицію: укласти унію між Польщею та Литвою, одруживши польську королеву Ядвігу з великим литовським князем Ягайлом. Таким чином, у 1385р. Литва та Польща підписали Кревську унію. Треба пояснити, які ж були основні передумови та цілі укладення Кревської унії? Далі важливо показати, які ж були умови Кревської унії, чому у Литві виникає опозиція на чолі з Вітаутасом, і чому врешті-решт Кревська унія стала мати формальний характер.

Наприкінці вивчення першого питання треба зробити висновок і показати, які ж наслідки мала Кревська унія для українських земель, і взагалі показати, яким було соціально-політичне становище цих земель у складі Литви після Кревської унії.

Починаючи вивчення другого питання, треба показати, які ж були основні історичні передумови та причини укладення між Польщею та Литвою Люблінської унії 1569р. Треба звернути увагу на складне зовнішньо-

політичне становище Литви, економічну та політичну відсталість Литовської держави в 1-пол. ХУІ ст., загострення політичних суперечностей між окремими групами правлячої верхівки, зростання антифеодального руху народних мас.

Далі треба показати складний та тривалий процес укладання Люблінської унії між Польщею та Литвою, пояснити причини цього. Необхідно пояснити умови Люблінської унії, утворення нової держави – Речі Посполитої, показати, які автономні права зберегла Литва у складі Речі Посполитої.

Наприкінці вивчення другого питання треба зрозуміти, як змінилося становище українських земель у складі Речі Посполитої. Річ Посполита була самою великою країною у Європі, а українські землі становили найбільшу її частину. Вони були поділені на шість воєводств. Далі треба показати, що в українському суспільстві швидко затверджується станова система західноєвропейського типу. Нова станова система базувалася на правах, обов'язках та привілеях, які встановлювалися юридично. Існували три стани: шляхта, міщани та селяни. Далі треба проаналізувати становище усіх трьох станів в українському суспільстві. Особливу увагу треба звернути на становище селян, які становили 80% українського населення. Далі треба показати, як погіршується становище селян, збільшується панщина, зростають повинності, триває процес закріпачення українського селянства. Треба пояснити, чому цей процес прискорюється. Для цього треба відповісти на запитання: як великий зерновий бум у Європі і створення фільварків сприяли погіршенню становища селян та їх закріпаченню?

Треба також звернути увагу і на становище міщан, розвиток міст, торгівлі, ремісництва. Тут треба зрозуміти, що внаслідок зернового буму економіка України стає незбалансованою: майже уся господарська діяльність зосереджується в аграрному секторі, у той час як міста і промисловість вступають в період застою.

Внаслідок вивчення третього питання треба дійти до висновку, що внаслідок Люблінської унії 1569 р. більшість українських земель опинилася під владою польських феодалів. Їх панування розповсюдилося на всю Правобережну Україну. Захопивши владу, польські магнати та шляхта розгорнули широкий наступ на народні маси України. На захоплених українських землях вони почали створювати маєтки, привласнювати землі селян. Формування магнатсько-шляхетського землеволодіння супроводжувалося закріпаченням селян. Союзником і активним помічником феодалів в проведенні загарбницької політики виступала католицька церква.

За таких обставин народні маси України розгорнули рішучу боротьбу проти панування польських феодалів і католицької церкви, проти соціального і національно-релігійного гноблення, яка приймала різні форми.

Контрольні питання

- 1 Чому литовцям вдалося відносно швидко та легко захопити українські землі?
- 2 Які основні цілі переслідувала польська експансія на українські землі?
- 3 Які наслідки для українських земель мала Кревська унія?
- 4 Які були основні передумови та причини укладення Люблінської унії між Польщею та Литвою?
- 5 Які наслідки для українських земель мала Люблінська унія?
- 6 У чому полягала суть системи станової організації українського суспільства у складі Речі Посполитої?
- 7 Що таке Литовський статут і яке він мав значення в історії України?

Теми рефератів

- 1 Брестська церковна унія 1596 р. та посилення національно-релігійного гноблення.
- 2 Зародження українського козацтва та його суспільно-політична організація.
- 3 Селянсько-козацькі повстання на Україні кінця ХУІ – першої третини ХУІІ ст.

3 ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА 1648-1654 рр. ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

План

- 1 Передумови та причини визвольної війни.
- 2 Основні цілі та характер війни 1648-1654 рр.
- 3 Формування української козацької держави та її роль в національно-визвольній боротьбі.
- 4 Переяславська Рада, «Березневі статті» 1654 рр. та їх оцінка в історичній літературі.

Поняття до теми

Суверенітет, республіка, військово-політичний союз, автономія.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України – К. : «Академвидав», 2005. - С. 145-163.
- 2 **Борисенко, В.** Курс української історії. – К. : Либідь, 1998. - С. 179-223.
- 3 **Дорошенко, Д.** Нарис історії України. Т. 2. - К. : Глобус, 1991. - С. 3-23.
- 4 Історія України / Під ред. Ю. Зайцева. – Львів : Світ. - 1996. - С. 113-122.
- 5 Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 161-181.
- 6 **Алексєєв, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С. 62-72.
- 7 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.

Методичні вказівки

Вивчення теми необхідно розпочати із з'ясування соціально-економічного та політичного становища селян, міщан, козаків після підписання «Ординації» у 1638 р. Про це написано у підручнику О.Бойка, с. 126-131. На основі фактичного матеріалу студент приходить до висновку, що повстання 1648 р. стало закономірним явищем, яке було підготовлене всім суспільним розвитком України у I половині XVII ст.

У визвольній війні український народ вирішував дві проблеми: перша-визволення України від панування Речі Посполитої, друга - створення власної держави. У вирішенні першої проблеми були зацікавлені всі верстви населення України. Чому? Назвіть головні рушійні сили повстання 1648 р. Які військові перемоги повстанців привели до визволення України від польських військ? Відповіді на ці запитання можна знайти у підручниках Бойко О., с.131-135; Борисенко В., с.181-188; Дорошенко Д., т.2. с. 3-23 та ін.

Підводячи підсумки вивчення другого питання, треба підкреслити , що визвольна війна прискорила визрівання етнічної самосвідомості українського народу, глибокого розуміння ним необхідності не тільки визволення від іноземного панування, але й всебічних зв'язків з сусідніми державами, в тому числі і з Росією. Боротьба українського народу мала націо-

нальний характер, а інтереси, потреби окремих суспільних верств ховалися під релігійну оболонку.

В ході битв 1648 р. в Україні був ліквідований польсько - шляхетський апарат. Зборівський мир 1649 р. створив передумови для створення української державності.

Вивчення третього питання слід розпочати із Зборівської мирної угоди 1649 р. На яку територію розповсюджувалася влада гетьмана? Яким був адміністративно-політичний устрій України? Щоб краще розібратися в цих питаннях, студенту слід скласти схему. Які функції виконував гетьман, козацька старшина?

Козацька держава на визволеній території здійснювала свій суверенітет, організовувала господарське життя, утримувала військо. Зовнішньополітичний аспект діяльності держави полягав у тому, щоб довести визвольну війну до переможного кінця.

Держава Б.Хмельницького була класовою. Які соціальні верстви населення проживали в Україні і які вони мали права? Який зв'язок був між становищем цих верств з участю у війні? Відповіді на ці запитання можна знайти в Курсі української історії, с.188-193; Нарис історії України., т.2, с. 131-135; Бойко О. Історія України., с. 139-142 та ін.

Держава, яка виникла в роки визвольної війни, не мала спокійного і вільного існування, відчувала постійний військовий тиск ззовні і тому не змогла набути закінченого вигляду. У такому стані вона і ввійшла до складу Московського царства.

Далі студент повинен з'ясувати військове, соціально-економічне і міжнародне становище України у 1653 р. Чому українська старшина на чолі з Б. Хмельницьким віддала перевагу Росії? Як склалися відносини України з Росією напередодні приєднання? З відповіді на це запитання починається вивчення четвертого питання.

Потім переходимо до вивчення подій січня 1654 р. у Переяславі. Чи були підписані які-небудь документи у Переяславі між Україною та Росією? Чому? У якому документі були зафіксовані права української держави у складі Росії?

Відповіді на ці запитання студент знайде у підручниках О. Бойка, с. 135-139; Борисенко В., с. 204-209; Дорошенко Д., т.2, с. 32-39 та ін. У цих же посібниках можна знайти і оцінку подій 1654 р. в історичній літературі. Особливої уваги заслуговують точки зору М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського та радянської історіографії. Наслідком цього вивчення буде аргументована відповідь на запитання: це було воз'єднання чи приєднання?

Таким чином, масовий рух українського народу привів до переможного завершення визвольної війни. Ідея союзу з народом Росії об'єднала більшість суспільних верств України. В історичних умовах другої полови-

ни ХУІІ ст. рішення Переяславської Ради відповідало інтересам народу України.

Контрольні питання

- 1 Назвіть причини і основні рушійні сили повстання 1648 р.
- 2 Коли і чому Б. Хмельницький приймає рішення про боротьбу проти шляхетської Польщі?
- 3 Назвіть основні положення Зборівського мирного договору Б. Хмельницького з Польщею.
- 4 Намалюйте схему державного устрою України у 1649 р.
- 5 Чому держава Б. Хмельницького називається республікою?
- 6 Коли і чому Б.Хмельницький приймає рішення про союз з Москвою?
- 7 Яка подія відбулася у Переяславі у 1654 р.?
- 8 Які права мала Україна у складі Росії у 1654 р.?
- 9 Назвіть основні положення «Березневих статей».

Теми рефератів

- 1 Політичний портрет Б.Хмельницького.
- 2 Бойові побратими Б.Хмельницького І.Богун, М.Кривоніс, М.Нечай.
- 3 Зв'язки України з Московським царством у 1648-1654 рр.

4 УКРАЇНА У ХVІІІ ст.

План

- 1 Північна війна в Україні. Політика гетьмана І. Мазепи.
- 2 Ліквідація української автономії у складі Росії.
- 3 Три поділи Польщі. Розподіл українських земель між Росією та Австрією.

Поняття до теми

Наказний гетьман, Малоросійська колегія, правління гетьманського уряду, гайдамаки, опришки, Глухівська петиція, кріпосне право, Коліївщина, рекрути.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України – К. : «Академвидав», 2005. - С. 175 - 199.
- 2 **Дорошенко, Д.** Нарис історії України. Т. 2. - К. : Глобус, 1991. - С. 136-158.
- 3 **Рибалка, І.** Історія України. Ч. I. – Харків : Основа, 1995. - С. 310-352, 364-378, 389-400.
- 4 **Субтельный, О.** Украина. История. – К. : Либідь, 1994. – С. 206-243.
- 5 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 182-210.
- 6 **Алексеев, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексеев, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С. 80-94.
- 7 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.

Методичні вказівки

Північна війна розпочалася у 1700 р. і тривала 21 рік. Головним противником Петра I у цій війні за вихід до Балтійського моря був шведський король Карл XII. На першому етапі війни він завдав Петру I ряд відчутних поразок. Але Петро I зробив з цих поразок певні висновки і почав проводити централізаторські реформи. За таких умов опинилася у небезпеці і автономія Гетьманщини.

Таким чином, починаючи вивчення першого питання, перш за все, треба дати відповідь на запитання: як події Північної війни вплинули на автономне становище Лівобережної України у складі Росії? Які вимоги відтепер цар починає висувати Україні? Треба показати, як під час Північної війни змінилося становище козацьких полків, козацької старшини, українських селян та міщан і, взагалі, населення України.

Далі треба показати, які стосунки існували між Росією та Гетьманщиною, між Петром I та І. Мазепою під час війни. Чому Петро I відмовився захищати Україну від поляків і які все це мало наслідки?

Дуже важливим є питання: чому події Північної війни опинилися на території України і чому І. Мазепа перейшов на бік Карла XII? Треба уважно і всебічно проаналізувати ці питання. Треба розібратися, на яких умовах Мазепа уклав угоду зі шведами, і які цілі переслідували шведи в Україні?

Далі треба показати, якою була реакція Росії та Петра I на вчинок І. Мазепи. Треба розібратися, чому не всі українці пішли за Мазепою.

Наприкінці вивчення першого питання треба зробити самостійний висновок і розібратися чи був І. Мазепа «зрадником», чи він був національним героєм, які цілі переслідувала політика І. Мазепи під час Північної війни і які наслідки мала ця політика для українського населення і для автономії лівобережної України у складі Росії.

Мета вивчення другого питання полягає в тому, щоб зрозуміти закономірність падіння автономії України в складі Росії.

При вивченні другого питання студенту слід звернути увагу на реформи російського уряду.

Які ж зміни відбулися в адміністративному та військовому устрої Лівобережної та Слобідської України? По-перше, було завдано удару старому виборчому принципу. Студент повинен записати до конспекту про гетьманування І.Скоропадського (див. О.Субтельний, с.152).

Коли і з якою метою Петро I створив першу Малоросійську колегію? Які функції виконував наказний гетьман П. Полуботок та Д.Апостол? Коли і з якою метою був створений Гетьманський уряд?

По-друге, у 1 половині XVIII ст. відбулися зміни у військовому устрої гетьманщини. У 1708 р. за наказом Петра I була зруйнована Запорізька Січ. Куди пересилилися запорізькі козаки? Коли і в зв'язку з якими подіями їм дозволили повернутися на батьківщину? Які наслідки для України мала російсько-турецька війна 1734-1739 рр.?

Далі слід проаналізувати головні напрямки зовнішньої і внутрішньої політики Катерини II. Яке місце займала Україна у здійсненні цих планів? Коли і з якою метою була створена II Малоросійська колегія? Як змінилося ставлення до України внаслідок перемоги у російсько-турецькій війні 1769-1774 рр. ? Коли був ліквідований полковий устрій в Україні?

Катерина II добре розуміла, що носієм ідеї державності України є народ, і тому провела ряд реформ, спрямованих на перетворення України в багатонаціональний район. Як проходило освоєння земель Південної України? Далі вона перетворила козаків на державних селян, запровадила кріпосне право і надала козацькій старшині дворянські привілеї.

Потім студент переходить до третього питання. Яким чином розгорталися події в українських землях, що входили до складу Польщі? При вивченні фактичного матеріалу студенту слід звернути увагу на такі проблеми: 1) реформа адміністративного устрою українських земель; 2) що таке політика колонізації українських земель; 3) які галузі господарства розви-

валися, що вивозилося з Правобережної України до Польщі; 4) яким було економічне та політичне становище українського населення; 5) які форми протесту застосовувало населення Правобережної України?

Порівнюючи розвиток українських земель у складі Росії та Польщі, студент приходять до висновку, що ці держави намагалися знищити прагнення українців до свободи, незалежності. На знищення цього прагнення Польщі і Росії необхідно було понад 100 років, і тому процеси, які розпочалися у I половині XVIII ст., продовжилися у II половині XVIII ст.

Далі студент вивчає фактичний матеріал у такій послідовності:

- коли відбувся I розподіл Польщі, які держави приймали в ньому участь, кому відійшли українські землі?
- коли стався II розподіл Польщі і яку роль в ньому відіграла Росія, які українські землі відійшли до Росії?
- коли було проведено III розподіл Польщі, які держави його здійснили, як остаточно розподілили українські землі Австрія та Росія?

Внаслідок вивчення теми студент повинен зробити висновок про те, що у II половині XVIII ст. українські землі втратили право на автономію і перетворилися на російські губернії. В економіці відбувалися зміни, пов'язані з зародженням капіталістичних відносин. Наприкінці століття майже 80% етнічних українських земель увійшло до складу Росії.

Контрольні питання

- 1 Хто, коли і чому створив I Малоросійську колегію? Які функції вона виконувала?
- 2 Коли було правління Гетьманського уряду?
- 3 Коли і чому була зруйнована Запорізька Січ?
- 4 Коли і чому в Україні було введено кріпосне право?
- 5 Які права одержала козацька старшина у 1785 р.?
- 6 Якою була реакція селянсько-козацьких мас України на посилення феодального гноблення?
- 7 Коли відбулося повстання в Клішенцях та Турбаях?
- 8 Які причини призвели до поділу Польщі в кінці XVIII ст.?
- 9 Коли відбулися три поділи Польщі?
- 10 Коли Правобережна Україна увійшла до складу Росії?

Теми рефератів

- 1 Політичний портрет І. Мазепи.

- 2 Історичний портрет гетьмана К. Розумовського.
- 3 Останній кошовий отаман Запорізької Січі Калнишевський.

5 НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ І УТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ (кінець ХІХ - поч. ХХ ст.)

План

- 1 Суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях.
- 2 Загальноросійський революційний рух в Україні.
- 3 Утворення українських політичних партій в Наддніпрянській Україні.

Поняття до теми

Народники, партія, національне питання, націоналізм, шовінізм, автономія, москвофіли, народовці, радикали, ліберали, більшовики, меншовики, есери.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України. - К. : Академія, 2003. - С. 289-293, 308-312.
- 2 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 254-256, 268-270, 271-275.
- 3 Новітня історія України (1900-2000) : Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – С. 46-66, 34-38.
- 4 **Алексєєв, С. В.** Політичні партії в Україні (1900-1917) : Навчальний посібник з курсу «Історія України» / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко – Краматорськ : ДДМА, 2003. – С. 5-10, 11-13, 13-20.
- 5 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.

Методичні вказівки

Починаючи аналіз першого питання, треба показати, що наприкінці XIX на початку XX століття на західноукраїнських землях продовжував розвиватись суспільно – політичний рух, у якому діяли різні течії, що виражали інтереси й ідеологію різних класів і суспільних груп.

Реакційною поміщицько-клерикальною суспільно-політичною течією в Східній Галичині, на Північній Буковині і Закарпатті було так зване “москвофільство”. До москвофілів належали переважно поміщики, реакційне уніатське духовництво, чиновники й частина інтелігенції, які орієнтувалися на російський царизм і діставали пряму підтримку від царських урядових установ. Москвофіли вважали, що від Карпат до Камчатки живе єдиний “руський” народ з єдиною “руською” мовою.

Друга течія, яка розвивалася на західноукраїнських землях дістала назву «народовства». Треба пояснити, що до народовців належали переважно представники інтелігенції, уніатського та православного духовництва. Вони виступали проти революційної боротьби з експлуататорським людом, займали лояльну позицію щодо Австро-Угорської монархії, займалися проведенням культурної роботи.

У Галичині в 1899 р. основна маса народовців і частина радикалів утворили «Українську національно-демократичну партію» (УНДП), до керівного органу якої увійшов і М.Грушевський. У своїй програмі-максимум націонал-демократи висували гасло самостійної, незалежної України. УНДП вважала, що Галичина є “українським П’ємонт”, навколо якого мали об’єднатися всі українські землі.

Далі треба показати, що одночасно з москвофільством і народовством став розвиватись і радикальний рух. У 1890 р. була заснована “Русько-українська радикальна партія”, активну участь у створенні якої взяли І.Франко та М.Павлик. Розгляньте завдання програми-максимум та програми-мінімум РУРП. Радикали приділяли велику увагу вихованню у народних масах національної самосвідомості і відчуття єдності всіх частин української нації. На своєму ІУ з’їзді у 1895 році вони прийняли як стратегічну мету положення про державну самостійність України.

Але члени радикальної партії не дотримувалися однакових поглядів. Треба підкреслити, що з часом у їхньому середовищі виділилися три угруповання: соціал-демократичне, власне радикальне і націонал-демократичне. Розгляньте позиції кожного з них.

І нарешті, треба показати, як на західноукраїнських землях розвивався соціал-демократичний рух. Розгляньте, як у 1892 р. була утворена соціал-демократична партія Галичини (СДПГ), а у 1899 р. Українська соціал-демократична партія (УСДП). На яких позиціях вони стояли, які ідеї захищали?

У підсумку вивчення першого питання студент повинен чітко вказати особливості утворення політичних партій в Західній Україні.

На початку розгляду другого питання, перш за все, треба проаналізувати розвиток загальноросійського революційного руху в Україні наприкінці XIX - поч. XX ст. По-перше, треба звернути увагу на народництво - течію в суспільному русі, яка сформувалася серед різночинної інтелігенції наприкінці 60-х – на початку 70-х років.

Теоретичні погляди народників відбивали відсталість тодішньої Росії, нерозвиненість капіталізму й слабкість класової боротьби. Вважаючи капіталізм абсолютним соціальним злом, народники вірили, що Росія і Україна обминуть його і після здійснення селянської революції підуть самобутнім шляхом через сільську общину до соціалізму.

Зверніть увагу, що головною революційною силою народники вважали селянина, який, на їх думку, був “соціалістом за природою”, “комуністом за інстинктом і традицією”. Неправильне уявлення мали народники й про весь хід історичного розвитку суспільства. Заперечуючи закономірність історичного процесу, вони перебільшували роль ідей, інтелігенції. Думали, що весь прогрес людства “лежить виключно на критично мислячих особах”.

Далі треба показати, що ідейними учителями й головними теоретиками народницького руху, з іменами яких пов’язані і його основні течії, були П.Лавров, М.Бакунін і П.Ткачов. Дайте загальну характеристику цих трьох основних течій.

Зверніть увагу, що протягом усього часу існування народництва в ньому були і революційні, і ліберальні елементи. В 70-х – 80-х роках народники у своїй більшості стояли на революційних позиціях, наприкінці 80-90-х років переважало ліберальне народництво.

Далі треба показати, що народницький рух і в Росії, й в Україні пройшов ряд етапів: 1) організація і діяльність народницьких гуртків (початок 70-х рр.); 2) “ходіння в народ”(1874); 3) тактика “осілої пропаганди” - поселення революціонерів у народі (1875-1877) і “Земля й воля”; 4) зародження політичного напрямку, застосування тактики індивідуального терору. Виникнення й діяльність “Народної волі” та “Чорного переділу” (1878-1881); 5) діяльність народницьких організацій після 1 березня 1881р.

Наприкінці треба дати відповідь на запитання: чому і в Росії і, особливо, в Україні діяльність народників не мала успіху?

По-друге, студенту необхідно розглянути економічне та політичне становище робітничого класу в Росії та в Україні. Це дасть можливість зрозуміти закономірність появи соціал-демократичного руху, який пройшов у своєму розвитку декілька етапів. В період становлення виникають перші соціал-демократичні гуртки та групи, які проводили культурно - освітницьку роботу та розповсюджували основні ідеї марксизму. Треба уважно розглянути їх діяльність. Другий період пов’язаний з діяльністю «Союзів боротьби за визволення робітничого класу». Проаналізуйте основні напрямки роботи цих «Союзів» в Україні. На третьому етапі в Росії по-

чала формуватися партія пролетаріату – РСДРП. У 1898 р. у Мінську відбувся I з'їзд РСДРП. Але більше значення для формування партії мав II з'їзд РСДРП, який відбувся у 1903 р. II з'їзд прийняв Устав, Програму, обрав керівні органи партії. Треба уважно розглянути основні завдання програми-мінімум та програми-максимум РСДРП. Зверніть увагу, на яких позиціях стояла РСДРП з національного питання. Далі треба показати, на яких принципах будувалася партія. Що передбачали принципи демократичного централізму та пролетарського інтернаціоналізму? На II з'їзді відбувся розкол РСДРП на дві фракції: більшовиків і меншовиків. Причинами розколу були незгоди в організаційних та програмних питаннях. Значна частина комітетів РСДРП (більшовиків і меншовиків) працювали в Україні. Вивчивши рекомендовану літературу студент повинен зрозуміти закономірність появи робітничої партії в Росії та її радикальні методи боротьби.

Починаючи вивчення третього питання, перш за все треба звернути увагу на особливості формування українських політичних партій. Ці особливості були пов'язані з політичним розвитком Росії: 1) відсутність конституційних прав населення держави; 2) наявність самодержавства; 3) національний гніт.

Спочатку треба розглянути коли, хто і як заснував Революційну українську партію (РУП). Якою була головна мета діяльності РУП? Серед яких верств населення діяла РУП, хто увійшов до її складу, якою була програма вирішення національного питання? Відповіді на ці запитання студент знайде в рекомендованій літературі.

Далі треба показати, що серед членів РУП наростали розходження та протиріччя. Виникають дві групи. На чолі більшості стояли М.Порш, В.Винниченко та С.Петлюра, другу групу очолював М.Міхновський. На яких позиціях стояли обидві групи, які ідеї захищали? Далі треба дати відповідь на запитання: як стався розкол РУП? Коли, чому і які партії вийшли з РУП, на яких позиціях вони стояли?

Напередодні першої російської революції з'являється українська соціалістична течія. Як діяли в Україні “Спілка” та Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП)? Як ці політичні партії ставилися до діяльності РСДРП?

Далі треба показати, що почала утворювати свою партію і українська ліберальна буржуазія, яка стояла на поміркованих, ліберально-демократичних позиціях. У 1904 р. на з'їзді Всеукраїнської організації за ініціативою колишніх діячів “Київської громади” було вирішено утворити “Українську демократичну партію” (УДП) й схвалено її програму. Лідерами партії були О.Лотоцький, Є.Тимченко, Є.Чикаленко та ін. Зверніть увагу, що партія стояла за федеративний устрій Росії і автономію України в її складі, за проведення реформ. Оскільки програма задовольняла не всіх членів, частина їх відкололася від УДП і восени 1904 р. створила “Україн-

ську радикальну партію” (УРП). Її керівниками були Б.Грінченко, С.Єфремов, Ф.Матушевський та ін. Нажаль обидві партії – УДП і УРП – були нечисленими інтелігентськими групами, які не мали серйозного впливу в масах, вони були подібними до російського «Союзу освободження» з тією головною різницею, що вони відстоювали ідею автономії України. Наприкінці 1905 р. УДП і УРП об’єдналися в одну “Українську радикально-демократичну партію”(УРДП).

Наприкінці вивчення теми треба зробити загальний висновок, що на початку ХХ ст. український національний рух активізувався й політизувався. Одночасно із загальноросійськими виникли українські політичні партії різних напрямів – революційно-демократичного (РУП, УСП, УСДРП, “Спілка”), ліберально-демократичного (УДП, УРП, УРДП) і націонал-демократичного (УНП, УНДП). Вони мали між собою багато спільного в програмних положеннях і практичній діяльності, але їм були притаманні й свої особливості. Серед українських партій, на відміну від загальноросійських, не було ні крайнє лівих – більшовицьких, ні крайнє правих – монархічних.

Контрольні питання

- 1 Чому діяльність народників в Україні не мала успіху?
- 2 Які позиції займала РСДРП з національного питання?
- 3 З яких питань серед членів РУП існували розходження та протиріччя, що призвели до її розколу?
- 4 Чому не сталося об’єднання УСДРП з більшовиками?
- 5 Які позиції займала УРДП з національного питання?
- 6 Якими були основні завдання програми-максимум РУРП?
- 7 У чому полягала ідея “українського П’ємонту” УНДП щодо Галичини?
- 8 Які були відмінності у створенні українських партій в Західній та Наддніпрянській Україні?

Теми рефератів

- 1 Національне питання в програмах українських політичних партій.
- 2 Аграрне питання в програмах політичних партій в Україні.
- 3 Суспільно-політична діяльність І.Франко.

6 УКРАЇНА В РЕВОЛЮЦІЯХ 1917 р.

План

- 1 Причини, основні завдання та особливості Лютневої (1917р.) революції в Росії. Розстановка класово-політичних сил в Україні.
- 2 Центральна Рада: її склад, програма та основні етапи діяльності.
- 3 Боротьба за політичну владу в Україні у жовтні-грудні 1917р. та її наслідки.

Поняття до теми

Буржуазно-демократична революція, двовладдя, революційно-демократична диктатура пролетаріату та селянства, автономія, українізація армії, соціалізація землі, більшовізація Рад, збройне повстання, диктатура пролетаріату, автономісти, самостійники.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України. - К. : Академія, 2003. - С. 321-323, 324-330, 330-338.
- 2 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 288-294, 294-301.
- 3 Новітня історія України (1900-2000) : Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – С. 145-148, 170-179, 180-187.
- 4 **Алексєєв, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С. 170-175.
- 5 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.
- 6 **Мицик, Ю. А.** Історія України : Навчальний посібник для старшокласників. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 335 – 345, 345-350.

Методичні вказівки

Вивчення першого питання слід розпочати з аналізу довоєнного становища України. Напередодні 1 світової війни на території України добувалося 78% вугілля, 69,5% залізної руди, виплавлялося 68,6% чавуну тощо. Війна принесла розорення промисловості і сільського господарства. В 1915-1917р. в Україні було закрито більш як 1400 промислових підприємств, рівень промислового виробництва скоротився на 30-50% і навіть на 75%.

Другою особливістю соціально-економічного становища в Україні було зубожіння селянства. Масові мобілізації селян до армії, реквізиції продовольства та коней призвели до скорочення сільськогосподарського виробництва та поставок на ринок. На Україну насувався голод.

По-третє, територія України стала ареною військових дій і в її житті з'явилося таке явище, як біженці. Всі ці обставини, взяті разом, призвели до визрівання революційної ситуації.

Така ж ситуація складалася по всій Росії. 25 лютого 1917р. у Петрограді політичний страйк переріс у збройне повстання, а 28 лютого майже все місто було вже в руках повстанців.

Далі студенту необхідно з'ясувати такі питання: які завдання революції, які класи прийняли в ній участь, що таке двовладдя? Відповіді на всі ці запитання можна знайти у рекомендованій літературі.

Проводжуючи вивчення питання студенту слід звернути увагу на розвиток революційних подій в Україні.

4 березня 1917р. в приміщенні Київської міської думи була створена Рада об'єднаних суспільних організацій, до складу якої увійшли представники від Земського союзу, Спілки міст, Військово - промислового та Біржового комітетів, місцевого самоврядування тощо. Виконавчий комітет цієї Ради був найвищою владою у місті. Такі ж комітети та ради створювалися в українських губерніях. Вони підтримували комісарів Тимчасового уряду на місцях. Таким чином управлінський апарат на місцях залишився майже без змін.

Як і в Центральній Росії, пролетаріат України зразу ж після повалення самодержавства почав створювати свої організації – Ради та профспілки. Цей процес почався 2 березня 1917р. створенням Ради робітничих депутатів у Харкові. Особливість цього процесу в Україні полягала в тому, що мережа Рад робітничих та солдатських депутатів була створена в промислових районах та прифронтовій зоні. Так, влітку 1917р. в Україні нараховувалось 252 Ради – з них в Донбасі – 180.

Представники яких політичних партій були обрані до Рад? Які їх політичні цілі та методи боротьби? Чому як протидія цим органам місцевого самоврядування виникла Українська Центральна Рада? Як висновок студент повинен зрозуміти політичну особливість – у Росії було двовладдя, а в Україні виникають три політичні сили? Чому?

Друге питання достатньо висвітлене у рекомендованій літературі. Ми звертаємо увагу студента на основні етапи діяльності Української Центральної Ради. Студент повинен уявляти процес перетворення Центральної Ради з політичної організації в орган державної влади в Україні.

I етап – період формування - продовжувався з 4 березня до 6 квітня 1917р. Представники яких політичних партій входили до Ради, які завдання вони ставили?

II етап – квітень – 10 червня 1917р. – період визнання Центральної Ради органом політичного керівництва революційним та національним рухом в Україні. Щоб з'ясувати хід політичної боротьби в Україні, треба вивчити рішення I селянського та II військового з'їздів, хід переговорів у Петрограді та I Універсал.

III етап – червень-жовтень 1917р. – період компромісу між УЦР та Тимчасовим урядом. Цей компроміс знайшов відображення у II Універсалі Центральної Ради.

Головним питанням семінару є третє питання. При його вивченні треба виділити декілька проблем: 1. Проаналізувати події жовтня 1917р. в Петрограді та Києві. Чому більшовики, які готували збройне повстання в Києві, були усунені від влади? 2. Відношення Центральної Ради до збройного повстання в Петрограді. Чому був прийнятий III Універсал. Відповідь студент знайде у рекомендованій літературі і в тексті Універсалу. 3. Чому виникла війна УНР з Радянською Росією? Які цілі цієї війни? Чи можна було її уникнути? Які наслідки цієї війни? 4. Чому результатом революцій 1917р. в Україні стало створення двох республік? Які відносини були між ними? Чи можна було їх об'єднати в одну державу? Відповідь є в рекомендованій літературі. 5. Чому Центральна Рада прийняла рішення вийти зі складу Російської республіки і створити національну державу? Проаналізуйте IV Універсал.

В результаті вивчення літератури студент повинен зрозуміти, що революції 1917р. в Росії створили передумови для розбудови української держави. Національні демократи спочатку вважали, що Україна повинна бути у складі демократичної російської федерації. Після перемоги більшовиків погляди національних демократів змінилися і в січні 1918 р. вони проголосили самостійну УНР. Українські більшовики вважали, що Україна повинна бути радянською і тільки у складі РРСФР. Протиріччя між УНР і радянською Україною вирішила громадянська війна.

Контрольні питання

- 1 Назвіть причини та основні завдання Лютневої революції.
- 2 Які причини утворення двовладдя?
- 3 Як ставилися до революції різні класи та політичні партії України?

- 4 Коли виникла Українська Центральна Рада?
- 5 Назвіть програму діяльності УЦР та основні етапи її реалізації.
- 6 Коли і чому був виданий I Універсал?
- 7 Назвіть причини створення II Універсалу.
- 8 Коли і чому відбулося Жовтневе повстання?
- 9 Які декрети прийняв II Всеросійський з'їзд Рад?
- 10 Як сприйняли Жовтневу революцію в Україні?
- 11 Коли і чому був виданий III Універсал УЦР?
- 12 Які причини виникнення військового конфлікту між УНР і Раднаркомом РРСФР?
- 13 Коли відбувся I Всеукраїнський з'їзд Рад та які рішення він прийняв?
- 14 Назвіть причини створення та основні положення IV Універсалу.

Теми рефератів

- 1 Політична діяльність М.Грушевського у 1917р.
- 2 Діяльність Краматорської Ради робітничих депутатів в 1917р.
- 3 Конфлікт Центральної Ради з Раднаркомом Росії.
- 4 Діяльність українських політичних партій в 1917р.

7 ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА В УКРАЇНІ У 1918-1920 рр.

План

- 1 Причини та початок громадянської війни в Україні, головні політичні сили та їх військові можливості.
- 2 Боротьба за владу в Україні у 1918 р. Діяльність П.Скоропадського.
- 3 Політична боротьба в Україні у 1919-1920 р.
- 4 Причини поразки та історичні уроки боротьби за українську державність у 1918 -1920 рр.

Поняття до теми

Громадянська війна, інтервенція, гетьманщина, окупаційний режим, Директорія, махновщина, політика “воєнного комунізму”, Варшавська угода, злука українських земель.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України. - К. : Академія, 2003. - С. 338-343, 344-350, 350-355, 356-371.
- 2 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 301-307, 313-316, 316-320, 320-334.
- 3 Новітня історія України (1900-2000) : Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – С. 187-204, 205-208, 209-226, 227-230.
- 4 **Алексєєв, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – С. 176-186.
- 5 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.
- 6 **Мицик, Ю. А.** Історія України : Навчальний посібник для старшокласників. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 351 – 353, 357-365, 369-374.

Методичні вказівки

Вивчення теми слід розпочати із з'ясування поняття: “ громадянська війна”. Далі треба назвати причини виникнення громадянської війни в Україні:

а) внутрішні протиріччя між національними політичними партіями та більшовиками, між УНР та радянською Україною; б) міжнародні причини: інтервенція Радянської Росії, намагання монархістів відновити «єдиную и неделимую» Росію, інтервенція західних держав.

В роки громадянської війни у боротьбі за владу в Україні приймали участь не два претенденти (“білі ” та ”червоні”), а чотири: 1) табір українських сил демократичної орієнтації, 2) більшовики, 3) російські монархісти, 4) селянський рух. Три претенденти спиралися на військову підтримку з зовні – Радянської Росії, Австрії, Німеччини, держав Антанти. І тільки селянський рух мав підтримку населення. Яким вони бачили державний устрій України? Відповідь студент знайде в рекомендованій літературі.

Вивчення другого питання необхідно розпочати з історії переговорів у Бресті: хто, коли і чому розпочав ці переговори; які проблеми там обговорювалися, які позиції займали учасники переговорів? Особливу увагу треба звернути на позицію УНР в цих переговорах: чому Центральна Рада

прислала свою делегацію на переговори, які головні положення договору УНР з Австрією та Німеччиною, які наслідки цього договору?

З'ясувавши політичну сторону питання студент переходить до вивчення фактичного матеріалу наступного запитання. Перш за все треба розглянути взаємовідносини Центральної Ради з окупаційними властями, причини поразки Центральної Ради і приходу до влади П.Скоропадського, головні напрямки його політики. Далі треба знайти відповідь на питання: чому гетьман зазнав поразки?

Наступне питання – історія Донецько-Криворізької Радянської республіки: причини її проголошення, основні етапи діяльності, значення.

Третій момент відповіді – це боротьба за владу в західноукраїнських землях та проголошення ЗУНР. Фактичний матеріал студент знайде в рекомендованій літературі.

Вивчивши фактичний матеріал студент прийде до висновку, що проголошення у 1918 р. на території України багатьох республік свідчить про слабкість революційних сил, їх неспроможність йти на компроміс заради вищої мети – державності українського народу.

При вивченні третього питання радимо студентам використати рекомендовану літературу для з'ясування головних причин всенародного повстання проти австро-німецьких окупантів. Яку роль в його підготовці та проведенні відіграли більшовики та національно-демократичні сили України? Чому до влади прийшла Директорія? Яку політику вона проводила? Цікавий матеріал про діяльність Директорії студент зможе знайти в книзі В.Винниченка “Заповіт борцям за визволення”.

Далі студенту необхідно з'ясувати: 1) Чому уряд ЗУНР звернувся до Директорії УНР з пропозицією про організацію спільної боротьби, про злуку ЗУНР і УНР, незважаючи на те, що війська останньої зазнавали поразки від об'єднаних сил Червоної армії України, Росії та Білорусії? 2) Чому між політичними колами ЗУНР і УНР виникли суперечності і як вони були розв'язані?

Усвідомивши всі аспекти проблеми студент має дійти висновку, що в процесі політичної боротьби у 1919 р. народ України зумів одержати перемогу над інтервентами і білогвардійцями. Західноукраїнські землі при сприянні Директорії були загарбані Польщею. На основній території України влада закріпилася за Радами робітничих та селянських депутатів.

Готуючись до відповіді на третє питання семінару, студент повинен мати на увазі те, що владні структури України утворювалися в надзвичайних умовах, коли необхідний для цього механізм демократії не можна було запустити. Тому вони утворювалися керівництвом діючих на той час суспільно-політичних сил.

Останнім акордом у громадянській війні в Україні була польсько-радянська війна. Які причини виникнення цієї війни? Проаналізуйте Варшавський договір між Петлюрою та Пілсудським. Яку мету переслідував

Петлюра, приєднавшись до білополяків? Як розгорталися події в Західній Україні після вигнання поляків з України? Що таке Галицька Соціалістична Радянська Республіка? Яку політику вона проводила? Які наслідки польсько-радянської війни для України? Проаналізуйте основні положення Ризького мирного договору 1921 р.

Четверте питання підводить підсумки вивчення теми. Студенту треба пам'ятати, що владні структури на Україні в роки громадянської війни головну увагу приділяли мобілізації всіх сил (матеріальних, людських, фінансових) для знищення своїх противників. Тому політика урядів, які утворювалися у 1918-1920 рр. в Україні була жорстокою.

Громадянська війна привела до ослаблення генофонду українського народу, тому що талановита частка народу була знищена або виїхала за кордон.

У громадянській війні одержали перемогу більшовики і зазнали поразки українські демократичні сили. Чому?

Громадянська війна так і не вирішила питання про об'єднання всіх українських земель. За Ризьким мирним договором Галичина залишалася за Польщею. Яка доля спіткала Північну Буковину та Закарпаття?

Контрольні питання

- 1 Які причини виникнення громадянської війни в Україні?
- 2 Назвіть основні політичні сили, які приймали участь у громадянській війні в Україні.
- 3 Чому Українська Центральна Рада зазнала поразки?
- 4 Якого типу державу будував П.Скоропадський?
- 5 Які події відбувалися у Західній Україні у 1918 р.?
- 6 Коли, хто і з якою метою створив Директорію?
- 7 Де, коли і чому відбулося об'єднання ЗУНР і УНР?
- 8 Чим відрізнялася УНР часів Центральної Ради від УНР Директорії?
- 9 Проаналізуйте основні напрямки внутрішньої політики радянської влади в Україні у 1919 – 1920 рр.
- 10 Назвіть основні положення Варшавської угоди УНР з Польщею.
- 11 Коли була польсько-радянська війна? Хто в ній приймав участь?
- 12 Які наслідки для України мала польсько-радянська війна?
- 13 Які економічні, демографічні і політичні наслідки мала громадянська війна в Україні?

Теми рефератів

- 1 Політична діяльність С.Петлюри в роки громадянської війни.
- 2 Селянський повстанський рух під керівництвом Н. І. Махна.
- 3 Політичний портрет Х.Г. Раковського.

8 УКРАЇНА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941 – 1945 рр.)

План

- 1 Напад Німеччини на Радянський Союз та загарбання України.
- 2 Окупаційний режим та рух Опору в Україні.
- 3 Визволення України від німецьких загарбників.
- 4 Внесок України в перемогу у Великій Вітчизняній війні.

Поняття до теми

ОУН, мельниківці, бандерівці, депортація, УПА, окупаційний режим, рух Опору, корінний перелом, ООН.

Література

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України. - К. : Академія, 2003. - С. 458-461, 461-465, 465-472, 472-480, 481-484.
- 2 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – С. 406-408, 409-411, 412-420.
- 3 Новітня історія України (1900-2000) : Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – С. 309-313, 313-325, 325-329.
- 4 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с.
- 5 **Мицик, Ю. А.** Історія України : Навчальний посібник для старшокласників. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 445 – 450, С.450-454, 455-464, 465-469.
- 6 **Остафійчук, В. Ф.** Історія України : сучасне бачення : Навч. посіб. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 292-302, 302-309, 310-312.

Методичні вказівки

На світанку 22 червня 1941 р. Німеччина розпочала війну проти Радянського Союзу. Які держави-союзники Німеччини виступили проти Радянського Союзу? Які завдання вони вирішували у цій війні? Який характер мала війна з боку СРСР? Готуючи відповідь на це питання, треба весь фактичний матеріал вивчити за таким планом:

- перебудова роботи державних, партійних, господарських органів щодо потреб воєнного часу;
- військово-організаторська робота з формування сил на відсіч ворогу;
- господарська робота на першому етапі війни;
- оборонні бої радянських військ у 1941 р. біля Києва, Одеси, Севастополя, у Донбасі.

В липні 1942 р. останні радянські війська залишили Україну. Вивчивши фактичний матеріал студент повинен зрозуміти відповідь на запитання – чому за такий короткий термін німці захопили таку велику територію? Причин поразок радянських військ у 1941 р. дуже багато. Їх треба згрупувати: а) міжнародні; б) військові; в) політичні; г) об'єктивні та суб'єктивні.

Починаючи вивчення другого запитання студент повинен з'ясувати, що таке «новий порядок». Якими були головні риси окупаційного режиму в Україні. Для цього необхідно вивчити фактичний матеріал, який знаходиться в рекомендованій літературі. Далі слід зазначити, що до політики німців в Україні по-різному ставилося населення Заходу і Сходу.

Як протидія окупаційному режиму виник рух Опору. Що це був за рух? Треба звернути увагу на різноманітні форми цього руху:

- а) радянські комсомольські та комуністичні підпільні організації;
- б) партизанські загони під керівництвом С.А.Ковпака, Д.М.Медведєва та ін.;
- в) національні формування “Поліська Січ”, а потім у 1943 р. ОУН-УПА.

Далі необхідно вивчити фактичний матеріал про рух Опору в Україні і зрозуміти завдання, які ставили перед собою комуністи та ОУН. Які засоби боротьби використовували для досягнення цих завдань? Який результат цієї боротьби?

Висвітлення цього питання треба закінчити висновком, що патріотизм народів України, їх боротьба з фашизмом стали складовою частиною корінного перелому у Вітчизняній війні.

Вивчення третього запитання треба розпочати із з'ясування поняття “корінний перелом”. Далі треба звернути увагу на обстановку, в якій про-

ходило звільнення України радянськими військами. Розповідаючи про наступальні дії радянських військ, треба підкреслити, що було декілька спроб почати визволення України. Перша спроба була здійснена після перемоги під Сталінградом. Чому ця спроба була невдалою? Друга спроба стала можливою після перемоги на Курській дузі. Як відбувалося визволення Східної України, Донбасу та Лівобережної України? Хто надавав суттєву допомогу Червоній армії? Коли була визволена столиця України? Наступним моментом відповіді повинен стати аналіз фактичного матеріалу про визволення Південної та Правобережної України. Які особливості визволення Західної України від німецьких загарбників? Коли територія України була повністю звільнена від загарбників?

У 1943-1944 рр. народи України вирішували ще одну складну проблему - почалася відбудова народного господарства республіки. Покажіть відродження промисловості, транспорту, зв'язку, сільського господарства, відновлення роботи навчальних, наукових та культурно-освітніх закладів. Зверніть увагу, як цей процес відбувався на Лівобережній та Західній Україні? Чому була така різниця у вирішенні однакових проблем? Покажіть допомогу братніх республік у відбудові народного господарства України.

Починаючи вивчення четвертого запитання студент повинен ознайомитися з фактичним матеріалом про підсумки Великої Вітчизняної війни. Які причини перемоги Радянського Союзу у цій війні? Далі необхідно показати вклад України у цю перемогу.

Закінчити вивчення теми доцільно з'ясуванням наслідків Великої Вітчизняної Війни для України. Які економічні, політичні та демографічні наслідки цієї війни для України?

Перемога демократичних сил у війні мала й позитивні результати. Практично завершився процес об'єднання усіх українських земель в єдину державу. Зріс міжнародний авторитет України. Вона стала співзасновником та членом ООН.

Контрольні питання

- 1 Які плани щодо України мала Німеччина?
- 2 Які причини поразок Червоної Армії у початковий період війни?
- 3 Коли була повністю окупована фашистами територія Радянської України?
- 4 Що означав «новий порядок» в Україні під час її окупації?
- 5 Назвіть основні форми руху Опору в Україні?
- 6 Коли розпочалося визволення України від німецьких загарбників?

- 7 Який внесок зробив український народ у перемогу над фашизмом?
Яка ціна перемоги?
- 8 Які наслідки для України мала Велика Вітчизняна Війна?

Теми рефератів

- 1 Партизанський та підпільний рух в Донбасі.
- 2 Діяльність ОУН в роки Великої Вітчизняної Війни у Східній Україні.
- 3 Визволення Краматорська від німецьких загарбників.
- 4 Українці в збройних формуваннях воюючих сторін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 **Бойко, О. Д.** Історія України / О. Д. Бойко. – К. : «Академвидав», 2005. – 688 с. – ISBN 966-8226-28-3.
- 2 **Борисенко, В.** Курс української історії / В. Борисенко. – К. : Либідь, 1998. – 616 с. – ISBN 5-325-00779-3.
- 3 **Дорошенко, Д.** Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Т. 1. – К. : Глобус, 1991. – 367 с. – ISBN 5-7707-1694-0.
- 4 **Дорошенко, Д.** Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Т. 2. – К. : Глобус, 1991. – 349 с. – ISBN 5-7707-1420-4.
- 5 Історія України / Під ред. Ю. Зайцева. – Львів : Світ, 1996. – 488 с. – ISBN 5-7773-0263-7.
- 6 **Рибалка, І. К.** Історія України / І. К. Рибалка. – Ч. 1. – Харків : Основа, 1994. – 448 с. – ISBN 5-7768-0241-5.
- 7 **Рибалка, І. К.** Історія України / І. К. Рибалка. – Ч. 2. – Харків : Основа, 1997. – 480 с. – ISBN 5-7768-0470-1.
- 8 Історія України / Під ред. В. А. Смолія. – К. : Альтернатива, 1997. – 416 с. – ISBN 5-86248-127-3.
- 9 **Субтельный, О.** Украина. История / О. Субтельный. – К. : Либідь, 1994. – 736 с. – ISBN 5-325-00090-X.
- 10 **Мицик, Ю. А.** Історія України : Навчальний посібник для старшокласників. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 576 с. – ISBN 966-518-332-X.
- 11 Новітня історія України (1900-2000) : Підручник / А. Г. Слюсаренко [та інші]. – К. : Вища школа, 2000. – 663 с. – ISBN 966-642-004-X.
- 12 Історія України : Посібник / За ред. Г. Д. Темка, Л. С. Тупчієнка. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 480 с. – ISBN 966-580-126-0.

- 13 **Остафійчук, В. Ф.** Історія України : сучасне бачення : Навч. посіб. / В. Ф. Остафійчук. – К. : Знання-Прес, 2006. – 422 с. – ISBN 966-311-039-2.
- 14 Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – 607 с. – ISBN 966-346-236-1.
- 15 **Алексєєв, С. В.** Політичні партії в Україні (1900-1917) : Навчальний посібник з курсу «Історія України» / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко – Краматорськ : ДДМА, 2003. – 76 с. – ISBN 5-7763-1414-3.
- 16 **Алексєєв, С. В.** Історія України : Короткий курс лекцій / С. В. Алексєєв, Є. П. Ляшенко, О. А. Довбня. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 228 с. – ISBN 978-966-379-167-8.
- 17 Короткий термінологічний і понятійний довідник з курсу «Історія України» / Укл. : О. А. Довбня, Є. П. Ляшенко. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 64 с. – ISBN 978-966-379-168-5.

Навчальне видання

АЛЕКСЄЄВ СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
ЛЯШЕНКО ЄВГЕНІЯ ПЕТРІВНА

Історія України
Плани семінарських занять
та методичні вказівки до них

Редактор	О.О. Дудченко
Верстка	О.П. Ордіна

Підп. до друку	Формат 60x84/16
Папір офсетний. Різограф. друк. Ум. друк. арк. .	Обл.-вид. арк. .
Тираж	прим. Зам. №

Видавець і виготівник
«Донбаська державна машинобудівна академія»
84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєст-
ру
серія ДК №1633 від 24.12.2003 р.